

УДК 349.6;341.1;340.5

Володимир УБЕРМАН

кандидат технічних наук, провідний науковий співробітник лабораторії формування та регулювання якості вод, Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем» Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, вул. Бакуліна, 6, м. Харків, Україна, 61166

ORCID: 0000-0002-2807-7937

Людмила ВАСЬКОВЕЦЬ

кандидат біологічних наук, професор, професор кафедри безпеки праці та навколишнього середовища, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», вул. Кирпичова, 2, м. Харків, Україна, 61002

ORCID: 0000-0002-7373-7113

DOI: 10.32782/LST/2023-4-4

Бібліографічний опис статті: Уберман, В., Васьковець Л. (2023). Відповідність екологічному законодавству басейнового регулювання скидання забруднювальних речовин. *Law. State. Technology*, 4, 23–31, doi: 10.32782/LST/2023-4-4

ВІДПОВІДНІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОМУ ЗАКОНОДАВСТВУ БАСЕЙНОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СКИДАННЯ ЗАБРУДНЮВАЛЬНИХ РЕЧОВИН

Досліджується головна компонента еколого-правового механізму нормативного регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) з точкових техногенних джерел у поверхневій воді України – «басейновий принцип» розрахунку гранично допустимих скидів (БПРГДС). Метою статті є визначення відповідності українському законодавству термінологічних, базових екологічних та еколого-правових особливостей чинного БПРГДС. Дослідження БПРГДС, який є складовою комплексного еколого-правового інституту якості вод та її регулювання, здійснюється методами порівняльного правознавства. Актуальність дослідження визначається документами державної екологічної політики та екологічної безпеки, Водною стратегією України тощо. Виявлено, що у назві БПРГДС використовується некоректний прикметник «басейновий», який пропонується змінити на «каскадний». Визначено, що асиміляційна спроможність (АС) водного об'єкта, яка використовується водокористувачами для екологічної реалізації правового регулювання, має не басейнову, тобто подільну між всіма скидами, а локальну – точкову для одного скиду, еколого-правову природу. Відсутність подільності не дозволяє розподіляти властивість АС між окремими водокористувачами розрахункового басейну. Головний результат полягає у виявленні порушення вимоги екологічного законодавства щодо загальнодержавної «єдності» обмежень концентрацій ЗР у поверхневій воді в межах розрахункового басейну. Також виявлено, що т. зв. «право водокористувача на квоту АС», на якому ґрунтується БПРГДС, у законодавстві відсутнє, спільна діяльність водокористувачів з реалізації БПРГДС водним законодавством не передбачена, а її здійснення створює умови для погіршення якості води. Зроблено висновки, що запровадження БПРГДС створило законодавчі протиріччя з початку свого існування (з 1977 р.), а вимоги до найбільш дієвих інструментів РСЗР, якими є нормативи ГДС, не відповідають екологічному (з 1992 р.) та водному (з 1995 р.), а також цивільному та господарському законодавствам.

Ключові слова: екологічне законодавство України, водне законодавство України, регулювання якості вод, забруднення поверхневих вод, нормування скидання забруднювальних речовин, методи нормування.

Volodymyr UBERMAN

Ph. D. (Eng.), Leading Scientific Researcher at the Laboratory of Problems of Water Quality Formation and Regulation, Research Institution "Ukrainian Scientific and Research Institute of Environmental Problems" of the Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine, 6, Bakulina Str., Kharkiv, Ukraine, 61166

ORCID: 0000-0002-2807-7937

Liudmyla VASKOVETS

Ph. D. (Biol.), Professor, Professor at the Department of Occupational and Environmental Safety. National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute", 2, Kyrpychova Str., Kharkiv, Ukraine, 61002

ORCID: 0000-0002-7373-7113

DOI: 10.32782/LST/2023-4-4

To cite this article: Uberman, V., Vaskovets, L. (2023). Vidpovidnist ekolohichnomu zakonodavstvu basinovoho rehuliuвання skydannya zabrudniuvalnykh rečovyn [Compliance with the environmental legislation of the basin-wide regulation of pollutants discharge]. *Law. State. Technology*, 4, 23–31, doi: 10.32782/LST/2023-4-4

COMPLIANCE WITH THE ENVIRONMENTAL LEGISLATION OF THE BASIN-WIDE REGULATION OF POLLUTANTS DISCHARGE

The article examines the main component of environmental and legal mechanism for the regulation of the discharge of pollutants (RDP) from point anthropogenic sources into the surface waters of Ukraine – the "basin principle" for calculating maximum permissible discharges (BPCMPD). The purpose of the article is to determine the compliance with the Ukrainian legislation of the terminological, basic ecological and ecological legal features of the current BPCMPD. The study of BPCMPD as a component of the complex environmental and legal institute of water quality and its regulation carried out using the methods of comparative jurisprudence. The relevance of the research determined by the documents of the state environmental policy and environmental safety, the Water Strategy of Ukraine, etc. It proposes to change the erroneous definition of "basin" in the name of BPCMPD to "cascade". It was determined that the assimilating capacity (AC) of the water body, which is used for the implementation of regulation, does not have a basin, i.e., shared between all discharges, environmental-legal nature, but a local point nature for one discharge. The lack of divisibility does not allow for distributing of the point environmental feature AC between individual water users from the calculation cascade. The main result is the conclusion about violations of the requirement of the environmental legislation regarding the nationwide uniformity of limits on pollutant concentrations in water within the cascade. It is found that the so-called the water user's right to the "AC quota", on which the BPCMPD is based, is absent in the legislation, also the water legislation does not provide for the joint activity of water users to implement the BPCMPD, and its implementation creates conditions for the deterioration of water quality. The conclusions are drawn that the Ukrainian BPCMPD is scientifically wrong since the beginning of its existence in 1977, and that the requirements for the most effective RDP tools, which are the standards of the MAC, contains ecological errors and do not correspond with the important political norm from environmental legislation (since 1992). In addition, BPCMPDs current realization as common water protection activity of many water-users is in contrast with water legislation (since 1995 r.), as with demands of civil and economic legislation.

Key words: environmental legislation of Ukraine, water legislation of Ukraine, water quality regulation, surface water pollution, regulation of discharge of pollutants, methods of regulation.

Актуальність проблеми Створення правових засобів забезпечення екологічної безпеки водних об'єктів та законодавчих вимог до якості води у природних водних джерелах, інструментів охорони поверхневих вод від забруднення, займають важливе місце у сучасній екологічній політиці України. Стратегічні документи цієї політики визначають напрями державного розвитку і головні проблеми, які підлягають вирішенню. Зокрема, у (Основні засади, 2019) визначено: «Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування і переходу до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом». У (Стратегія, 2021) на першому місці серед основних проблем «у сфері охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та сталість екосистем» зазначається «забруднення навколишнього природного середовища <...> скидами у водні об'єкти від промислових підприємств». Першочерговою стратегічною ціллю у (Основні засади, 2019) визначено «зменшення рівня промислового забруднення». У галузевій водній стратегії України на період до 2050 року (ВСУ) (Водна стратегія, 2022) зміст цілі 2 «Поліпшення якіс-

ного стану водних об'єктів ... » включає заходи запобігання промислового забрудненню шляхом, зокрема, «... додержання умов дозволів, установлених нормативів гранично допустимого рівня скидання забруднюючих речовин, лімітів забору і використання води та скидання забруднюючих речовин». В період післявоєнного відновлення увага до проблеми забруднення поверхневих вод також не буде послаблена. У документі (Національна рада, 2022) на третьому місці серед сімох стратегічних цілей зазначено «зменшення та запобігання промислового забруднення та запровадження принципу "забруднювач платить"».

Нормування скидання забруднювальних речовин (ЗР) шляхом встановлення гранично допустимих скидів (ГДС) вже біля 50 років використовується в українській діяльності з охорони поверхневих вод від забруднення скидами (емісією) хімічних речовин з точкових джерел. ГДС, які за ст. 49 Водного кодексу України (ВКУ) (Водний кодекс, 2022) є інструментом спеціального водокористування, вважаються головним сучасним важелем впливу на стан забруднення поверхневих вод точковими (або ізольованими) джерелами й визнаються як один з найбільш дієвих еколого-правових засобів забезпечення

якості вод. В українському екологічному та водному законодавстві головні вимоги до нормативів ГДС зосереджено у складі підінституту регулювання скидання ЗР (РСЗР), але більшість вимог містяться у підзаконних нормативно-правових актах. Після скасування найважливішого з цих актів (Інструкції про порядок, 1994) (далі – Інструкція) вимоги до ГДС переміщено до галузевого рекомендаційного документа (Методичні рекомендації, 2021) (далі – МР). В останньому зазначено, що найбільш досконалим методом визначення нормативів ГДС із широкою сферою застосування є т. зв. «басейновий принцип» (БП) розрахунку нормативів ГДС забруднювальних речовин (БПРГДСЗР) (МР, п. 17 р. IV). Дана стаття спрямована на дослідження правових аспектів головної проблеми – **визначення цільового екологічного ефекту українського БПРГДСЗР, тобто досягнення нормативами ГДС законодавчо встановленої мети правового регулювання, екологічної адекватності нормативів ГДС та їх відповідності вимогам законодавства.**

Аналіз останніх досліджень і публікацій, невирішені частини загальної проблеми. За українським водним законодавством РСЗР належить еколого-правовому інституту спеціального водокористування (ВКУ, 2022, ст. 48). Загальні вимоги механізму правового регулювання спеціального водокористування та його екологічної безпеки досліджувалися відомими вченими-правниками. Підсумкові результати такої діяльності викладено у навчальних виданнях. Більш конкретні питання щодо українського правового механізму РСЗР виникли саме зараз у зв'язку з процесом його гармонізації з європейським екологічним законодавством. Зокрема, у фундаментальному підручнику (Екологічне право України, 2005, с. 231) наголошується на еколого-політичній важливості підінституту РСЗР і зазначається, що у сучасній Україні «взаємозв'язок двох груп екологічних нормативів (ГДК та ГДС) [Вставка та виділення авторів: У.В., В.Л.] фактично має визначати екологічну політику в кожному конкретному регіоні, а отже, із необхідністю має впливати на соціально-економічну ситуацію як у країні у цілому, так і в регіоні зокрема». В умовах здійснення інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом (ІУВРБП) замість регіонів слід розглядати водні басейни. Найбільш важливим для РСЗР є запропоноване Кобецькою Н. Р. (Кобецька, 2008, с. 95) ставлення до правового значення ГДС як до **критерія оцінки правомірності поведінки суб'єктів водокористування**, тобто водокористувачів –

власників скидів. Наразі через недостатню розвиненість головних інструментів ІУВРБП й українських планів управління річковими басейнами (ПУРБ) (ВКУ, 2022, ст. 1, ст. 13-2), проблема регулювання скидання ЗР у природні середовища взагалі й у водне середовище зокрема ще не отримала достатньої уваги як важливий об'єкт еколого-правових досліджень. Розвиток РСЗР також стримується зазначеною в (Екологічне право, 2013, с. 25) особливістю утворення механізму екологічного права – **посіданням правових норм з технічними та наявністю посилань на технічні нормативи, санітарні норми, стандарти якості навколишнього природного середовища, гранично допустимі концентрації забруднювальних речовин.** Сучасний етап уваги до правових проблем РСЗР стимулюється останніми розробками законодавчих актів, спрямованих на швидке і безпосереднє впровадження вимог європейського екологічного законодавства.

Мета дослідження. Метою статті є визначення відповідності українському екологічному законодавству термінологічних, базових екологічних та еколого-правових особливостей БПРГДСЗР. До окремих завдань належить виявлення можливих помилок й особливостей методології розрахункового визначення нормативних інструментів БПРГДСЗР, які можуть призвести до відмови від подальшого використання цього методу РСЗР, до визнання чинної версії БПРГДСЗР невідповідною законодавству і непридатною для використання в українських ПУРБ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська система РСЗР, яка формально існує з 1986 р., а фактично – з 1982 р., ґрунтується на застарілому більш як на 40 років екологічному принципі «*emission – immission*» (EIP) (Уберман & Васьковец, 2021), який передбачає економічне (господарське) використання властивостей асиміляційної спроможності (АС) та самоочисної здатності ділянок водних об'єктів у всіх випадках законодавчого регулювання скидання ЗР шляхом лімітування шкідливого впливу. В умовах водокористування, яке здійснювалося з 1982 р. і до тепер, головним методом розрахунку (визначення) ГДС був і залишається БПРГДСЗР. В документі (МР, р. IV п. 17) зазначено «При визначенні нормативів ГДС забруднюючих речовин для кожного з окремих випусків зворотних вод рекомендується враховувати вплив інших випусків на асимілюючу спроможність водоприймача». Використання БПРГДСЗР вимагає здійснення складного комплексу розрахунків із залучен-

ням великого обсягу вихідних даних різної природи щодо розрахункового басейну або певної ділянки водного об'єкта і характеристик низки водокористувачів для умов сталого водокористування та притоків на цій ділянці, а також застосування спеціального програмного забезпечення. Дотримання таких вимог, зокрема для ПУРБ, не можна забезпечити в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення природокористування.

Слід зазначити, що термін БПРГДСЗР містить термінологічні помилки, які дезорієнтують водокористувачів та викривляють науковий зміст відповідних понять, перешкоджають правозастосовній діяльності. Через збіг деяких слів БП може помилково сприйматися і розумітися як такий, що належить сучасному ІУВРБП. Насправді ж термін ІУВРБП з 2016 р. юридично визначено у ст. 1 та у ст. 13-1 ВКУ, він застосовується у водному законодавстві України і ЄС з метою здійснення водного менеджменту як антитеза попередньому «управлінню водними ресурсами за адміністративним принципом» (Данилюк, 2018). З наукової точки зору зміст терміну БП для використання щодо скидів ЗР є помилковим і не відповідає загальному географічному визначенню терміну «басейн» (Географічна енциклопедія України, 1989–1993. с. 71), яким позначається «частина суходолу», а не водний об'єкт. За сучасним розумінням у МР прикметник «басейновий» стосовно РСЗР використовується як ознака емісійних нормативів, отриманих шляхом, «який передбачає розрахункове визначення впливу всіх випусків зворотних вод до гідрографічної мережі на якість води в усіх контрольних створах, що знаходяться нижче за течією (для водотоків) або поблизу чи в цілому (для водойм), з урахуванням видів водокористування і відповідних їм норм вмісту і ГДК речовин у цих створах, та оптимальний розподіл асиміляційної спроможності водних об'єктів між випусками зворотних вод водокористувачів» (МР, п. 17 р. IV). Таке розуміння не відповідає законодавчому визначенню терміну «басейн водозбірний» у ст. 1 ВКУ. У даній статті замість БПРГДСЗР пропонується використовувати більш коректний термін-словосполучення: «розрахунок нормативів ГДС для **каскадного скидання** ЗР зі зворотною водою» (аббревіатура КПРГДСЗР). Отже, термін «басейновий принцип» (БП) пропонується замінити на змістовно точніший – «каскадний принцип» (КП).

БПРГДСЗР наразі ґрунтується на використанні АС певного масиву води задля еколого-економічних цілей зменшення шкідливості ЗР, що

скидаються у воду, до законодавчо встановленого безпечного рівня. В українській охороні вод таким рівнем є гранично допустима концентрація (ГДК) речовини у воді для різних цілей водокористування. Початкова мета застосування БПРГДСЗР викладена у документі (Інструкція, 1994, п. 2.14), державну реєстрацію якого скасовано, і полягає у досягненні «оптимального розподілу між водокористувачами маси речовин, допустимої до скиду зі зворотними водами у водні об'єкти басейну або його ділянки, що забезпечує мінімізацію сумарних витрат на досягнення ГДС». КП ґрунтується на тому, що явище АС має розглядатися як **спільна корисна властивість водного об'єкта в межах каскаду, яка підлягає розподілу між суб'єктами господарювання на відповідній ділянці при спеціальному водокористуванні**. В екологічному та водному законодавстві України поняття АС відсутнє, а вимог до користування нею не встановлено. З 1982 р. «споживацьке» ставлення до АС як до безоплатного екологічного ресурсу не сприймається світовою екологічною політикою взагалі і європейським водним законодавством зокрема, що можна побачити із Водної рамкової директиви ЄС (ВРД) (Директива 2000/60/ЄС, 2014, преамб. (11)). Гармонізація українського РСЗР з екологічним законодавством ЄС вимагає здійснення переходу від застарілого *EIP*, заснованого на використанні АС, до принципів перестороги та «забруднювач платить». Попри невідкладну необхідність такої зміни за рекомендацією МР (МР, п. 17 р. IV) використання АС дотепер залишається головним методологічним принципом українського РСЗР. Наразі для реалізації ІУВРБП і розроблення українських ПУРБ проблема відповідності БПРГДСЗР вимогам законодавства потребує особливої уваги. У МР фактично зберігся початковий поділ розрахунків усіх нормативів ГДС на два різновиди – точкові та басейнові. У варіанті БПРГДСЗР цільову спрямованість БП на еколого-економічну мінімізацію народногосподарських витрат для досягнення ГДС змінено на довільність вибору критерію оптимальності «виходячи із специфіки задачі, що розв'язується» (МР, Дод. 2, п. 1.4). Більш того, пропонується «застосовувати критерій відносного пропорційного використання асимілюючої спроможності водного об'єкта на одиницю витрати зворотних вод» (МР, Дод. 2, п. 1.4). Але відсутні конкретний вираз цього критерію та його точний зміст. Також незмінним залишається ставлення до АС як до однієї (єдиної) величини для усієї розрахункової ділянки. Найбільш важливим для розуміння принципового ставлення документа МР до використання

АС є твердження про право «суб'єкта водокористування на «отримання квоти» АС водоприймача для здійснення водовідведення» (МР, Дод. 2, п. 1.4). У законодавчих актах – Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ЗУПОНПС) (Про охорону, 2022) та ВКУ, будь-яка згадка про зазначене право відсутня.

Квотування АС і ставлення до неї як до корисної властивості («економічного ресурсу») усього водного об'єкта (водоприймача) в цілому, або ж розрахункового каскаду, слід визнати помилковим, зокрема через те, що АС є локальною характеристикою властивості певного місця (пункту) на водному об'єкті, де розташовано даний скид ЗР. Властивість АС характеризує не басейн в цілому або його якийсь зв'язаний (безперервний) фрагмент, а конкретну ділянку чітко обмеженої довжини, безпосередньо прилеглу до даного скиду, яка має назву зони змішування (ЗЗ). Особливості АС як властивості ділянки водного об'єкта, зокрема ЗЗ, досліджено в (Уберман & Васьковець, 2021). Слід зазначити, що оригінальне нормативно-термінологічне визначення АС у (ДСТУ 3041–95, 1996, термін 71) для потреби обґрунтування БП, було викривлено в (Інструкція, п. 1.7), з чого почався рух у законодавчо суперечливому напрямі розвитку українського РСЗР. Ланцюг правового впливу РСЗР шляхом встановлення ГДС можна логіко-функціонально дослідити через схематичне структурне зображення однієї

ланки, щабля, каскаду скидів (КС) правового механізму басейнового РСЗР для послідовних скидів різними водокористувачами однієї консервативної ЗР. На рисунку 1 використані такі аббревіатури та позначення для правових інструментів: ГДК – норматив гранично допустимої концентрації певної ЗР у поверхневій воді; C_{ϕ} – фонові концентрації певної ЗР у поверхневій воді; $C_{ГДС}$ – нормативна концентрація ГДС певної ЗР у зворотній воді, яка відповідає визначеному нормативу ГДС з витратою q ; Q – фонові для Ділянки 2 витрати поверхневої води. Ділянка 1 та Ділянка 2 – включають ЗЗ, де відбувається розбавлення та змішування зворотної й поверхневої води. Лімітувальний пункт (створ) – встановлене місце на водному об'єкті, де має дотримуватися норматив ГДК у поверхневій воді. Ділянка 1, Ділянка 2 – суміжні ділянки водного об'єкта, безпосередньо прилеглі до Скиду 1 та Скиду 2 відповідно. Щабель 1, Щабель 2 – суміжні щаблі розрахункового КС певної ЗР на водному об'єкті.

Наведена на рисунку логіко-структурна схема механізму правового регулювання скидання ЗР нормативами ГДК та ГДС всередині розрахункової ділянки річкового басейну дозволяє наочно зобразити структуру та найголовніші особливості правового механізму басейнового РСЗР та відповісти на найважливіше питання, яке полягає в **оцінці співвідношення між C_{ϕ} та ГДК для нижнього за течією щабля 2 розрахункового КС.**

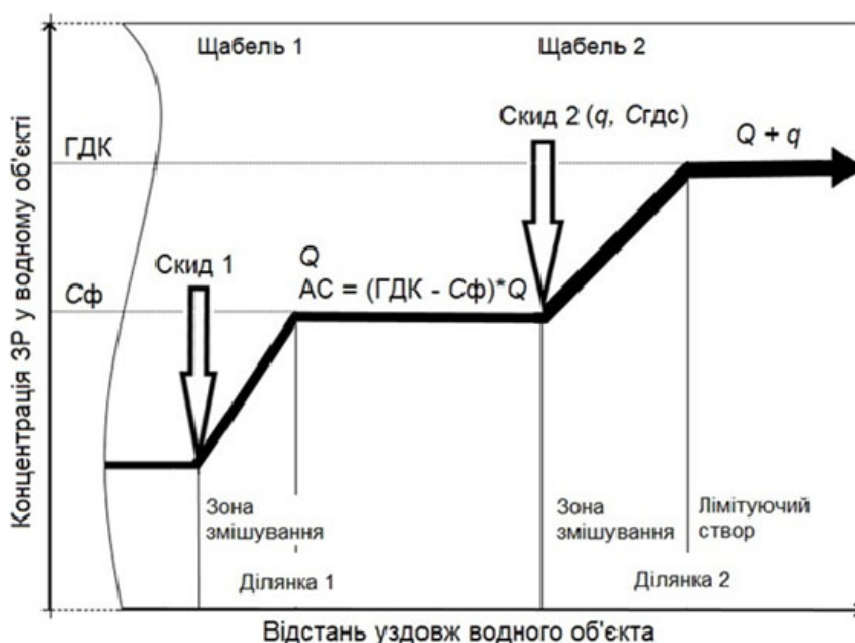

Рис. 1. Логіко-структурна схема правового механізму басейнового РСЗР для прикладу однієї консервативної ЗР при повному використанні АС (пояснення в тексті)

У розрахунковому додатку до джерела (МР, Додаток 2, п. 5.3, крок 5) чітко визначено, що кінцевим критерієм процедури розрахунку та **головною особливістю будь-якої розрахованої низки нормативів ГДС для КС є те, що S_{ϕ} буде меншим від ГДК для всіх щаблів каскаду крім одного**. Однак, **поза увагою залишилося важливе правове значення та правові наслідки такого результату**. В окремому дослідженні авторів щодо кількісного зменшення S_{ϕ} у порівнянні з ГДК виявлена висока залежність та чутливість такого зменшення до характеристик інших правових інструментів. Але для мети даної статті достатньо констатації самого факту зазначеного зменшення.

Наведене вище свідчить, що **повне використання АС (тобто досягнення і не перевищення ГДК ЗР) щодо ЗР у КС на будь-якому щаблі викликає необхідність зменшення нормативу ГДК у вихідних даних для розрахунку нормативу ГДС на попередньому щаблі**. Таке об'єктивне зменшення, підтверджене у МР, порушує **право всіх водокористувачів каскаду** на використання **єдиних для всієї території України нормативів ГДК ЗР**, тобто на дотримання еколого-політичної вимоги, встановленої у ч. 4 ст. 33 ЗУПОНПС і спрямованої на забезпечення однакових умов екологічної безпеки в межах держави. Крім того, зазначене зменшення суперечить обов'язку водокористувачів «не допускати порушення прав, наданих іншим водокористувачам», встановленому в абз. 5 ст. 44 ВКУ, та вимозі «здійснювати господарську діяльність без порушення прав інших власників та користувачів природних ресурсів», викладеній в абз. 5 ч. 1 ст. 153 Господарського кодексу України. Зазначене порушення «права на ГДК» підсилюється через відсутність у водокористувачів інформації про виконаний «точковий» або «басейновий» («каскадний») розрахунок ГДС у прикінцевих документах з розроблення ГДС (МР, Дод. 1). Через таку відсутність від низки водокористувачів КС, крім одного, насправді приховуються факти застосування до ЗР в їх зворотній воді штучно зменшених нормативів ГДК, розрахункові значення яких залишаються відомими лише розробникам нормативів ГДС, які залучаються одним з водокористувачів до розрахунку. Управлінський зміст БПРГДСЗР полягає у **координації діяльності певної групи водокористувачів (в межах КС) при скиданні ними ЗР**. Здійснення БПРГДСЗР вимагає змін у ВКУ для створення законодавчої можливості спільної діяльності водокористува-

чів з метою досягнення і підтримання (сталого існування) між ними відповідного еколого-економічного компромісу протягом визначеного часу. Загальні правові підстави та законодавчі інструменти для реалізації такої можливості створено у главі 77 Цивільного кодексу України, де визначаються договірні стосунки між сторонами (учасниками) спільної діяльності.

БПРГДСЗР виник та науково розроблявся у 1975–1978 роки, коли діяв Водний кодекс Української РСР (Водний кодекс УРСР, 1972). У ст. 30 цього кодексу встановлювалися **категорії «спільного» і «відособленого» водокористування**. У той час спільне водокористування дозволялося «за замовчуванням» у випадках, не передбачених для відособленого водокористування, яке дозволялося окремими документами. У сучасному ВКУ зазначені категорії водокористування не збереглися. Більш того, наразі за ст. 49 ВКУ дозволи на спеціальне водокористування видаються кожному водокористувачу окремо, а до відповідної заяви – клопотання додаються «нормативи гранично допустимого скидання (ГДС) забруднювальних речовин у водні об'єкти зі зворотними водами (з розрахунком на кожний випуск (скид) окремо)». При цьому від водокористувачів **не вимагається жодних спільних дій стосовно РСЗР**. Отже, до 1995 р. використання відповідало вимогам тогочасного законодавства.

Виявлені невідповідності законодавству створюють сприятливі можливості для порушень водокористувачами нормативів екологічної безпеки водокористування і погіршення встановленої нормативної якості поверхневих вод. Шлях до погіршення відкривається через відсутність у кінцевому документі ГДС для певного водокористувача будь-яких згадок про метод розрахунку (точковий або за БПРГДСЗР). У першому випадку для водокористувача $S_{\text{ГДК}}$ має нормативне значення. У другому випадку розробник нормативів ГДС при неможливості досягнути скидання певного обсягу ЗР водокористувачем через відсутність вільної АС у якомусь пункті (створі) КС має можливість скористатися БПРГДСЗР і «отримати» недостатню АС від водокористувачів, розташованих вище за течією, внаслідок перерозподілу АС як спільного ресурсу. Але через відсутність координації й організованої спільної діяльності з розроблення нормативів ГДС такий перерозподіл залишається невідомим іншим водокористувачам. Тому водокористувачі, від яких АС розрахунково забрали без їх поінформування, будуть продовжувати користуватися своїм пра-

вом на повний загальнодержавний нормативний рівень $C_{гдк}$ і тим порушувати встановлені для них розрахункові (внутрішні каскадні) рівні $C_{гдк}$, що призведе до наднормативного збільшення ЗР у воді.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Виявлено, що вимоги до найбільш дієвих інструментів РСЗР, якими є нормативи ГДС, містять екологічні вади, не відповідають екологічному, цивільному і господарському законодавствам. Зазначено, що термінологія РСЗР призводить до непорозуміння, плутанини й не дозволяє чітко відрізнити різні поняття: «інтегроване управління водними ресурсами за басейновим принципом», яке має коріння в європейському законодавстві й стосується водного адміністративного управління (менеджменту), та «басейновий принцип розрахунку», яке належить українському РСЗР. Задля гармонізації із законодавством ЄС замість БП запропоновано більш адекватний термін «каскадний принцип». Також виявлено, що «корисна екологічна

властивість» АС, яка підлягає розподілу за БПРГДСЗР, має не подільну між всіма скидами басейну еколого-правову природу, а локальну (точкову для одного скиду), яка не дозволяє розподіляти АС між окремими водокористувачами та скидами ЗР у межах розрахункового басейну або каскаду. Наразі поняття АС та її ресурсна цінність законодавчо не визначені, господарське користування цією властивістю – не врегульовано, а «права квотування АС» не існує. Реалізація БП або КП вимагає координації (та спільної) діяльності водокористувачів, яка не відповідає чинним законодавчим вимогам до спеціального водокористування. Отже, наразі український БПРГДСЗР не задовольняє важливим вимогам екологічного та водного, а також цивільного та господарського законодавств. Подальші дослідження у даному напрямі доцільно спрямувати на перехід від українського БПРГДСЗР до створення правових передумов впровадження європейського комбінованого підходу до точкових джерел (ВРД, ст. 10) та відповідного механізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. Затверджено Законом України від 28 лютого 2019 року. № 2697-VIII. *ВВР*. 2019. № 16. Ст. 70.
2. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження Каб. Міністрів України від 20.10.2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.12.2023).
3. Водна стратегія України на період до 2050 року. Розпорядження Каб. Міністрів України від 9.12.2022 р. № 1134-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 13.12.2023).
4. Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> (дата звернення: 13.12.2023).
5. Водний кодекс України: від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР. *ВВР*. 1995. № 24. Ст. 189 : станом на 19.08.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.12.2023).
6. Інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва охорони навколишнього природного середовища України від 15.12.1994 р. № 116. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0313-94#Text> (дата звернення: 13.12.2023).
7. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://mepr.gov.ua/documents/3331.html> . (дата звернення: 13.12.2023).
8. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2005. 848 с.
9. Кобецька, Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 352 с.
10. Екологічне право : підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків: Право. 2013. 432 с.
11. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Порівняльна характеристика європейського й українського правових механізмів регулювання скидання забруднювальних речовин. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 4(52). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248149](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248149) (дата звернення: 13.12.2023).

12. Данилюк Л. Р. Басейновий принцип управління водними ресурсами: поняття, зміст і стан впровадження в Україні. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2018. Вип. 51. Том 1. С. 151–154. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31057> (дата звернення: 13.12.2023).

13. Географічна енциклопедія України. Т. 1: А–Ж / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К.: «УРЕ». 1989. 416 с.

14. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради "Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики" від 23 жовтня 2000 року : станом на 31.10.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 13.12.2023).

15. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року. № 1264-XII : станом на 10.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

16. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Еколого-правові особливості зон змішування при регулюванні скидання забруднювальних речовин. *Int. Sci. and prac. Conf. «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»* : conf. proc., July 9–10, 2021. Wloclawek, Republic of Poland : «Baltija Publishing», 2021. Р. 84–88. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-20> (дата звернення: 13.12.2023).

17. ДСТУ 3041–95. Гідросфера. Використання і охорона води. Терміни і визначення. Чинний від 01.07.1996. Видання офіційне К. : Держстандарт України, 1995. 27 с. URL: https://budstandart.ua/normativ-document.html?id_doc=74302&minregion=852 . (дата звернення: 13.12.2023).

18. Водний кодекс Української РСР. *ВВР УРСР*. 1972. Додаток до № 24. Ст. 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771%D0%B0-08#Text> (дата звернення: 13.12.2023).

REFERENCES:

1. Osnovni zasady (strategiia) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2030 roku. Zatverdzheno Zakonom Ukrainy vid 28 liutoho 2019 roku. № 2697-VIII [Basic principles (strategy) of the state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030. Approved by the Law of Ukraine dated February 28, 2019. No. 2697-VIII.]. *VVR*. 2019. № 16. Art. 70. [in Ukrainian].

2. Strategiia ekolohichnoi bezpeky ta adaptatsii do zminy klimatu na period do 2030 roku. Rozporiadzhennia Kab. Ministriv Ukrainy vid 20.10.2021 r. № 1363-r. [Strategy for environmental security and adaptation to climate change for the period up to 2030. Order of the Cabinet. of the Ministers of Ukraine dated October 20, 2021 No. 1363]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

3. Vodna strategiia Ukrainy na period do 2050 roku. Rozporiadzhennia Kab. Ministriv Ukrainy vid 9.12.2022 r. № 1134-r. [Water strategy of Ukraine for the period until 2050. Order of the Cabinet. of the Ministers of Ukraine dated December 9, 2022 No. 1134]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> [in Ukrainian].

4. Natsionalna rada z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny. Materialy robochoi hrupy «Ekolohichna bezpeka». Lypen 2022. [The National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. Materials of the working group "Environmental safety". July 2022]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> [in Ukrainian].

5. Vodnyi kodeks Ukrainy vid 13.06.1995 roku № 213/95-BP (v redaktsii vid 19.08.2022 roku) [Code of Ukraine «The Water Code of Ukraine»; Code, Law on (last modification 19.08.2022)]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

6. Instruktziia pro poriadok rozrobky ta zatverdzhennia hranychno dopustymykh skydiv (HDS) rehovyn u vodni obiekty iz zvorotnymy vodamy : Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha Ukrainy vid 15.12.1994 r. № 116. [Instruction on the procedure for developing and approving maximum permissible discharges (MPD) of substances into water bodies with return waters: Order of the Ministry of Environmental Protection of Ukraine. December 15, 1994. No. 116]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0313-94#Text> [in Ukrainian].

7. Metodychni rekomendatsii z rozroblennia normatyviv hranychno dopustymoho skydattia zabrudniuiuchykh rehovyn u vodni obiekty iz zvorotnymy vodamy. Nakaz Ministerstva zakhystu dovkillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 05.03.2021 r. № 173 [Methodological recommendations for the development of standards for the maximum permissible discharge of pollutants into water bodies with return waters. Order of the Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine. March 03, 2021 № 173]. Retrieved from <https://mepr.gov.ua/documents/3331.html> [in Ukrainian].

8. Ekolohichne pravo Ukrainy. Akademichniy kurs: pidruchnyk / za zah. red. Yu.S. Shemshuchenka. Kyiv : TOV Vydavnytstvo «Iurydychna dumka», 2005. 848 s. [Shemshuchenko, Yu. S. (Gen. Ed.). (2005).

Environmental law of Ukraine. Academic course: textbook. Kyiv: LLC "Yuridichna dumka" Publishing House] [in Ukrainian].

9. Kobetska, N.R. (2008). *Ekolohichne pravo Ukrainy : navch. posib. 2-he vyd., pererob. i dopov.* Kyiv: Yurinkom Inter. [Kobetska, N.R. (2008). *Environmental law of Ukraine: academic manual 2nd ed., revision and added* Kyiv: Yurinkom Inter.]. 352 s. [in Ukrainian].

10. *Ekolohichne pravo: pidruchnyk / za red. A.P. Hetmana.* Kharkiv: Pravo. [Environmental law: a textbook / edited by A. P. Hetman. Kharkiv: Right.] (2013). 432 s. [in Ukrainian].

11. Uberman V.I. & Vaskovets L.A. (2021). Porivnialna kharakterystyka yevropeiskoho y ukrainskoho pravovykh mekhanizmiv rehuliuвання skydannya zabrudniuvalnykh rehovyn. [Comparative characteristics of the European and Ukrainian legal mechanisms for regulating the discharge of pollutants.] *Visnyk NTUU "KPI" Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo.* № 4(52). DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248149](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248149) P. 83–93. [in Ukrainian].

12. Danyliuk L.R. (2018). Baseinovi pryntsyp upravlinnia vodnymy resursamy: poniattia, zmist i stan vprovadzhennia v Ukraini. [The basin principle of water resources management: concept, content and state of implementation in Ukraine.] *Naukovyi visnyk UzhNU. Seriya: Pravo.* № 51. Tom 1. S. 151–154. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31057> [in Ukrainian].

13. *Heorafichna entsyklopediia Ukrainy. T. 1: A–Zh / redkol.: O.M. Marynych (vidpovid. red.) ta in.* [Geographical encyclopedia of Ukraine. Vol. 1: A–Z / editor: O.M. Marynych (responding editor) and others.] K.: «URE». 1989. 416 s. [in Ukrainian].

14. Dyrektyva 2000/60/leS Yevropeiskoho Parlamentu i Rady "Pro vstanovlennia ramok diialnosti Spivotvarystva v haluzi vodnoi polityky" vid 23 zhovtnia 2000 roku [Directive 2000/60/EC of the European Parliament and of the Council of 23 October 2000 establishing a framework for Community action in the field of water policy]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text [in Ukrainian].

15. Pro okhoronu navkolyshnoho pryrodnoho seredovyshcha: Zakon Ukrainy [On environmental protection: Law of Ukraine] vid 25 chervnia 1991 r. № 1264-XII: stanom na 10.07.2022. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> [in Ukrainian].

16. Uberman V.I. & Vaskovets L.A. (2021). Ekoloho-pravovi osoblyvosti zon zmishuvannia pry rehuliuванні skydannya zabrudniuvalnykh rehovyn [Environmental and legal features of mixing zones in regulating the discharge of pollutants]. International scientific conference «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»: conference proceedings, July 9–10, 2021. Wloclawek, Republic of Poland. «Baltija Publishing». 212 p. P. 84–88. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-20> [in Ukrainian].

17. Hidrosfera. Vykorystannia i okhorona vody. Terminy i vyznachennia. DSTU 3041–95. Chynnyi vid 01.07.1996. Vydannia ofitsiine. K. : Derzhstandart Ukrainy, 1995. 27 s. [Hydrosphere. Use and protection of water. Terms and definitions. DSTU 3041–95. Valid from 01.07.1996. Official Publication. K.: Derzhstandart of Ukraine, 1995. 27 p.]. Retrieved from https://budstandart.ua/normativ-document.html?id_doc=74302&minregion=852 [in Ukrainian].

18. Vodnyi kodeks Ukrainskoi RSR. VVR URSS. 1972. Dodatok do № 24. St. 200. [Water Code of the Ukrainian SSR. VVR of the Ukrainian SSR. 1972. Addendum to No. 24. Art. 200]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771%D0%B0-08#Text> [in Ukrainian].